

СЪПОСТАВКА НА НЯКОИ МИТОВЕ ЗА СЪТВОРЕНИЕТО

Рени Стоянова

COMPARISON OF SOME MYTHS CONSIDERING THE CREATION

Reny Stoyanova

Abstract: Mythology is the basic feature of every ethnicity. The Creation of the world is an important starting point and is differently represented by every nation. In addition, myths are spread into pieces. Here is a brief comparison of the Chinese, Greek, Japanese Egyptian, Indian and Hittite Anatolia mythology. Each of them has its unique features, but they also have some overlapping points. Generally speaking there are one and the same elements, people or things appearing in the myths mentioned above. For example we can find the conception of the Chaos not only within the Chinese myths but also in the Greek and Indian ones.

Key words: mythology, creation, chaos

Митологията е началото – тя е в основата на всеки етнос, разтълкуването на забикалящата среда, на близкото и далечното, на реалното и митичното, на всичко и на нищо. Специфична и важна особеност на китайската митология е нейната фрагментарност. Много трудно би могъл да се получи цялостен мит, но все пак е възможно да се проследят митове и фрагменти, свързани с космогонията, светилата, митове за потопа и други. Сътворението само по себе си е вълнувало, вълнува и днес редица поколения. Не е за подценяване и фактът, че е различно застъпено в различните митологии. Предвид фрагментарността и отдалечеността във времето, не е никак лесно да бъде даден еднозначен отговор за сътворението. Що се отнася до самия произход на думите *мит* и *митология*, то те водят началото си от гръцки. За да бъдат разбрани самите митове, е необходимо да се разглеждат и сравняват с тези на други народи. Сравнението между различните митологии не е самоцелно, а се налага заради многото

общи черти. Митовете се представят под формата на разкази, дошли от дълбините на времето, и те не зависят от някой индивидуален творчески акт или нечие въображение, а от традицията и паметта на нацията. Митът е жив само ако непрекъснато се разказва от поколение на поколение в ритъма на ежедневието. Ето защо има и три необходими условия за съществуването на мита – памет, устна употреба и традиция. Тук ще се спрем само на някои митове за сътворението от китайската, японската, гръцката, древноегипетската и хетската митология. Всички те са показателни в някаква степен за мирогледа и вътрешния свят на народите си. Богатството на митологиите, техните детайли и персонажи неминуемо ни карат да изпитваме възхищение и преклонение към паметта на нациите.

Китайска митология

Ако трябва да изброим най-старите цивилизации на земята, всеки с лекота би казал шумерската или по-общо месопотамската, египетската, индийската и китайската. На фона им обаче китайската цивилизация изглежда много по-млада. Китайската култура се развива самостоятелно до появата на будизма, като това не означава изолирано. Заедно с будизма в Китай проникват и индийски митологични мотиви. Когато разглеждаме различните източници, е важно под внимание да се вземе и фактът, че това са вече записани и систематизирани данни, които някой преди нас е изтъквал и поднесъл във вид, който е преценил. Това само по себе си крие риска много по-трудно да достигнем до същината, а понякога дори до невъзможност това да се направи. Що се отнася до своеобразната традиция да се подбират фактите, които да достигнат до поколенията, то тя води началото си от Конфуций. При това положение би следвало конфуцианството да спомогне за създаването на еднородна система от митове. Не се случва, защото в кръга на интересите му не влиза религията, а обществото и ролята на отделния индивид. Относно сътворението на света класическата китайска философия мълчи. В предбудистката митология също липсват данни за това. Така погледнато, изглежда, че произходът на света не е бил толкова интересен за китайците не само през архаичния период, а и по време на династия Хан, когато процъфтяват различни митологични мотиви.

Древните китайци не възприемали материалния свят като резултат от някакъв творчески акт, за тях той просто си съществувал

от прастари времена, което обаче не означава, че е бил във вида, познат ни днес. Светът не бил сътворяван, но в един момент е можело да бъде подреден. И наистина, широк кръг от митове се занимават точно с подреждането на света.

И все пак, какво е имало в самото начало? Всички са еднородни – в началото е било хаос, или по-скоро Хаос или Хундун (混沌). Този първоначален Хаос е представян по различни начини. Едно от най-ранните сведения намираме в трактата „Джуандзъ“, където се появява персонифицираният Хаос, представен като владетел на Средния океан, като тук той е в трида Шу, или това е Бурният владетел на Южния океан, и Ху или наричан още Поривистия – владетел на Северния океан. Бурният и Поривистият често се срещали в земите на Хаоса, който, от своя страна, ги приемал радушно. Те искали да му се отблагодарят за това, но не знаели как. Изведнъж си помислили, че всички хора си имат по седем отвора – да виждат, да чуват, да ядат и да дишат, а Хаосът си нямал нито един, затова те решили да се опитат да му пробият. Всеки ден му пробивали по един отвор, в резултат на което на седмия ден Хаосът умрял. (Кюнстлер 1987: 29–30)

В „Небесата питам“ Цю Юан описва Хаоса така:
„Дълбока древност... Как започва?
Кой на потомците ще каже?
Там няма форма „горе“, „долу“ –
как да се обясни, разкаже?
Мрак, светлина и здрач замъглен –
Кой може да ги проумее?
Безформеност там значи форма –
Кой знае формата къде е?

(Беливанова 1985: 121)

Така погледнато и в двете произведения Хаосът е представен като едно безформено същество, лишено от седемте отвора, характерни за другите. Това описание на Хаоса е облагородено – в други източници се среща повече конкретика – бива описан като кожен мях или чувал, на друго място се разказва, че е божествена птица с шест крака и четири крила, но без лице и очи, някъде дори е представен като жълт чувал, който едновременно с това е и червен като пламтящ огън. Сигурно е обаче, че около Хундун са се оформили

поне три различни мотива – единият разказващ за първоначалния Хаос, вторият описващ някакъв митичен звяр и третият – преданието за чиновника, който сам си произнесал присъдата. (Кюнстлер 1987: 32–33)

Според една доста късна интерпретация Гуйму е тази, която сътворява света, като го ражда. Гуйму, наричана още и майка на злите духове, се появява в съчинението „Обяснения на странните неща“, където е описана така: в планината Сяошан живее Майката на Злите Духове. Тя може да роди небето, земята и злите духове – сутрин ги ражда, а вечер ги изяжда. Освен това тя е с глава на тигър и лапи на дракон, а очите ѝ са като на водния дракон. Китайските учени смятат, че Гуйму е едно изключително създание – тя е създателката на света, произлязал от лоното ѝ. Спираме се на това твърдение, защото такова схващане за произхода на света наистина би могло да е доста старо и защото това схващане се свързва с района на Цану – или това е днешната провинция Гуанси в Южен Китай.

Митът за Пангу – това е не само най-пълният мит за китайската космогония, ами съчетава и двете вече разгледани версии: първоначалния хаос и създателя на света. Митът за Пангу е от най-древните. Според него Пангу в продължение на осемнайсет хиляди години поддържал създаващото се небе. Налице са и други версии, според които Пангу има заслуга и за първия тласък в сътворението на света. Роден в сърцевината на голямо яйце, съдържащо първоначалния хаос, раснал Пангу, станал толкова голям, че му било трудно да си поеме дъх, тогава заспал и се събудил след осемнайсет хиляди години, разтъркал очи, но не видял нищо. Поискал да се измъкне от тъмнината, грабнал една брадва и замахнал с нея по тъмнината. Разнесъл се оглушителен тътен, яйцето се разпукало и небето започнало да се отделя от земята. Тази брадва най-вероятно е по-късно добавен елемент към мита и тук е мястото да отбележим и друг подобен елемент, когато отново в точния момент се появява и длето, с което той окончателно разделя небето от земята. Общото при двете версии на мита е, че в точния момент се появяват нужните му оръдия. Освен това самите части от тялото му, когато умира, се превръщат в нещо: дъхът му във вятър и облаци, лявото му око – в слънце, дясното – в луна, четирите му крайници станали четирите посоки на света, кръвта му станала на реки и т.н., като така той окончателно придава облика и формата на земята и небето.

Гръцки митове

В класическата гръцка митология има няколко версии за сътворението, в които се описва как боговете – създатели са породили и оформили космоса. Тези митове за сътворението ни представят още и обстоятелства около раждането на боговете и богините, обитаващи планината Олимп. На въпроса какво е имало, когато е нямало нищо, гръците отговаряли с легенди и митове – в самото начало това е бил Зевът, наричан от гръците Хаос. Не е ли този Хаос същият като Хаоса в китайската митология? Хаосът е празнота и тъмнина, в която нищо не се различава. Пространство без предел и дъно. И така, в началото е бил само този Зев – като една сляпа, безгранична бездна. Тук е редно да направим аналогия с тъмнината и безформеността при описанието, което срещаме и в китайската митология. След това от сърцето на Зева възниква Земята, наречена Гея. И така, Земята, родена след Хаоса и представляваща негова противоположност, вече има форма – ясна, точна и отграничена. На фона на объркаността и тъмнината на Хаоса Гея е подредена, здрава и стабилна. Тук бихме могли да търсим прилика с Ин и Ян в китайските представи за света, където Ин е женското начало, а Ян е мъжкото. Бихме могли да я определим като пода на света – тя е онова, върху което стъпват боговете, хората и животните. (Табакова 2001: 12).

Различните гръцки митове наричат силата на сътворението по различен начин – според едни това е Гея, а според други е богинята Евринома, която се съвкупила с праисторическата змия Офион и така било положено началото на сътворението. От мита за Евринома става ясно, че тя се превръща в огромна гълъбица и снася огромно яйце. (Тук е мястото да споменем за приликата и за яйцето, от което се ражда Пангу в китайската митология). Змията Офион се увива около него, топли го и така се излюпва яйцето, от което се появило всичко на белия свят: Уран – небето, Уреа – планините, Понт – морето, планетите и звездите. Тогава Евринома и Офион отишли и заживели в планината Олимп, но Офион се провъзгласил за единствен творец на света, което ядосало Евринома и тя се опитала да го отстрани, но като не успяла, го изпратила в Подземното царство.

Друга версия за сътворението се придържа към това, че Гея е първосъздателят. Уран изпратил животворен дъждец върху Земята и така я оплодил. От този съюз се раждат не само езерата и моретата, а и първите обитатели на Земята. Това са хекатонхейрите – те са

великани със сто ръце и петдесет глави, след тях се появили циклопите – великани с по едно око. Според една от версиите те си навличат гнева на Аполон и той ги убил, за да отмъсти за смъртта на Асклепий. Според друга версия, силата на циклопите плашела Уран и затова той ги изпратил в Подземното царство. От всички потомци на Гея и Уран най-значими се оказват титаните, които стават първите управници на земята и заедно със сестрите си титанки създават семейства. (Уилкинсън 2010: 16–17)

Японски митове

Японските митове за сътворението разказват как след шест поколения прабогове на седмото започнало сътворението с Изанаги и Изанами. Те са двете балансиращи сили на сътворението – мъжкото и женското начало. Ако отново се опитаме да направим връзка с Ин и Ян в китайската митология, то несъмнено Изанаги и Азанами са техният японски еквивалент. След като встъпили в брачен съюз, се появяват богинята на слънцето и богът на бурите – Аматерасу и Сусаноо. Когато решили да се оженят за първи път, другите божества били против брака им и не го благословили, затова им се ражда Хируко – пиявицата, който бил изпратен в морето. Едва втория път останалите одобряват брака им и той става плодотворен и щастлив, а Изанами ражда божествата от новото поколение – боговете на океаните, реките, дърветата, ветровете, планините и низините. Така се родили и японските острови, а Изанами изчезва, защото последното ѝ дете, богът на огъня, я погълнал в пламъците си. Тя умира и се отправя към подземното царство Йоми. Изанаги скърбял за нея и отишъл да я търси, но тялото ѝ било започнало да се разлага и било късно за спасение, затова той си тръгнал, без да забележи, че Изанами го последвала. (Уилкинсън 2010: 222–223)

Древноегипетски митове

В началото нямало нито небе, нито земя, нямало нито живи, нито мъртви и съзидателните и разрушителни елементи почивали във вцепенено бездействие в бездънната дълбина на бога Нун. Нун бил първичният елемент, божествено същество във формата на първична вода. От неговите съставни части се създала вселената. Тук отново се натъкваме на аналогия с китайския мит за Пангу, където от частите на тялото му възниква всичко – крайниците му се превръщат в четирите посоки на света. Най-значителните митологични цик-

ли на Древен Египет са митовете за сътворението на света, за слънчевите божества и за Озирис. Смятало се, че първоначално съществувал само Хаос, от който произлезли боговете, които създали земята, небето, хората, животните и растенията.

Първ бог било слънцето, което обикновено е бог творец и създател. В един от митовете се казва, че от водата се появил хълм, на който разцъфнал лотос, а от него излязло дете – слънцето Ра, което осветило земята. В друг мит се казва, че слънцето било родено като теле от огромна крава, символизираща небето. В китайската митология също е отредено специално място на слънцето и по-конкретно на десетте слънца, девет от които биват застреляни от прочутия стрелец И. Съществувала представа и за богиня на небето – жена, която раждала сутрин слънцето, вечер го поглъщала, а следващата сутрин го раждала отново.

В някои митове прародителите са мъжки божества. Така например, в един от тях се казва, че бог Атум се появил от хаоса, сам се оплодил, поглъщайки собственото си семе и родил, изплювайки първата божествена двойка Шу и Тефнут. Те, от своя страна, родили втората двойка богове Геб и Нут, които пък родили Озирис, Изида, Сет и Нефтис. Това била знаменитата „Хелиополска деветка”, почитана в цял Египет и присъстваща неизменно в религиозните текстове. В мемфиския мит за сътворението, отнасящ се към Древното царство, бог-творец бил Птах. Той е създал света с мисълта си, после му дава живот посредством словото си. (<http://mitove-i-legendi.net/mitove-i-legendi/egipet/egipetska-mitologia/>)

Индийски митове

Според индийската митология в началото нямало нищо – нито слънце, нито луна, нито звезди. Съществувала само и единствено неподвижно застиналата тъма на първичния хаос. Докато не се появила водата. И според китайците в началото е бил само и единствено Хаос, което отново ни кара да се замислим за първоизточника, за началото и за сътворението като акт.

Това станало, преди да се появят всички други творения. А след това пламнал огънят и от великата сила на топлината се появило Златното Яйце. Не може да остане незабелязана приликата с огромното яйце, в което Пангу живял 18 000 години. Дълго, много дълго плувало Златното Яйце във водите на безбрежния и бездънен

океан, докато изведнаж от Златния Зародиш в него се родил Брахма. Той ударил Яйцето и го разцепил на две половини. Горната половина станала Небето, а долната – Земята. Между тях, за да ги раздели, Брахма разположил въздушното пространство. След това закрепил земята в сред водите на океана, създал страните на света и поставил началото на времето – така била сътворена Вселената. Брахма и Пангу изпълняват една и съща роля – сътворяват посоките, което е още една допирателна между китайската и индийската митология.

Брахма Творецът се огледал и видял, че освен него в цялата Вселена няма никой друг. Станало му страшно и се замислил как да създаде потомство. Тогава със силата на мисълта си сътворил своите шестима синове, шест имат велики Властелини на съзнанието. Най-големият от тях бил Маричи, роден от душата на Твореца. От окоето му се родил вторият син – Атри. Третият, Ангирас се появил от устата на Брахма. Четвъртият син, наречен Пуластия, се родил от дясното му ухо, а Пулаха – от лявото. Последният син, Крату, се появил от ноздрите на Прародителя. От сина на Маричи, мъдрият Кашяпа, произлезли боговете, демоните, хората, птиците, змиите, великаните, чудовищата и много други същества с божествена или демонична природа, населяващи небето, земята и подземните светове. (<http://mitove-i-legendi.net/mitove-i-legendi/india/sytvorenieto-india/>)

Хетска Анатолия

Когато говорим за митове, засягащи сътворението, то Хетската митология не е многословна, текстовете са изключително фрагментарни, за да бъдат едно цяло. Най-общо казано обаче, хетите разделят света вертикално – на небе и земя, което много наподобява месопотамското, където има и трети елемент – води. Принципът на противопоставяне на небето и земята води и до разпределяне на обсега на действие и функциониране на божествата. Данни за сътворението на света намираме в „Песен за Уликуми”, където научаваме за изграждането на света и за разделянето на небето и земята със сечиво за рязане – ардала. Аналогия с това схващане се търси в описанието на кастрирането на Уран – Небето, от Кронос, пак със средство за рязане – сърп, както и с брадвата на Пангу.

Освен това е редно да се разгледа и антропогоничното схващане, според което богините на съдбата са създали човека. Като това би следвало да се разгледа по-скоро като участие в раждането

на всеки представител на човешкия род, отколкото като акт на сътворение. Смятало се, че характерът на човека се определя от богинята, която е присъствала на раждането, но поради оскъдността на текстовете това остава загадка. (Попко 1983: 56–62)

Подобно сравнение, макар и непълно, е една полезна отправна точка за бъдещо развитие на нациите. За да има прогрес, е нужно да се познават корените и началото, а какво по-истинско начало от митологията? Какво по-истински значимо от сътворението? В този ред на мисли е важно да се знае, че всяка малка стъпка от сътворението до днес е била необходима, за да стане такава, каквото е човечеството днес.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Беливанова 2005:** Б. Беливанова. Древнокитайска литература (христоматия), Велико Търново, 2005, с. 23–24. // **Belivanova 2005:** B. Belivanova, Drevnokitayska literature (hristomatiya). Veliko Tarnovo 2005, s. 23–23.

2. **Беливанова 1985:** Б. Беливанова. Каталог на планините и моретата/Небесата питам. София, 1985, с. 121. // **Belivanova 1985:** B. Belivanova, Katalog na planinite i moretata / Nebesata pitam. Sofia, 1985, s. 121.

3. **Кюнстлер 1987:** М. Кюнстлер. Митология на Китай. София, 1987, с. 29–30, 32–33. // **Kunstler 1987:** M. Kunstler, Mitologiya na Kitay, Sofia, 1987, s. 29–30, 32–33.

4. **Попко 1983:** М. Попко. Митология на хетска анатолія. – Български художник, 1983, с. 56–62. // М. Попко. Mitologiya na hetska anatoliya. Balgarski hudozhnik, 1983, s. 56–62.

5. **Табакова 2001:** Д. Табакова. Древногръцки митове, разказани от Жан-Пиер Вернан. София, 2001, № 12. // **Tabakova 2001:** D. Tabakova, Drevnogratski mitove, razkazani ot Jean-Pierre Vernant Zhan-Pier Vernan. Sofia, 2001, № 12.

6. **Уилкинсън 2010:** Ф. Уилкинсън. Митове и легенди – илюстриран справочник за техния произход и значение, Книгомания, 2010, с. 16–17, 222–223. // **Wilkinson 2010:** F. Wilkinson Uilkinson 2010: F. Uilkinson, Mitove i legend – iliustriran spravochnik za tehniya proizhod I znachenie, Knigomaniya, 2010, s. 16–17, 222–223.

<http://mitove-i-legendi.net/mitove-i-legendi/india/sytvoreniето-india/>

<http://mitove-i-legendi.net/mitove-i-legendi/egipet/egipetska-mitologia/>